

Kutatásmódszertan az alkalmazott nyelvtudományban

Dörnyei Zoltán több évtizedes kutatói tapasztalatait összegzi legújabb művében, amely a szociológia, illetve a pszichológia területéről kiindulva az oktatás széles területeit felölelő kutatásokban is felhasználható. A szerző könyve megírásával segíteni kívánta azokat a kezdő kutatókat és disszertációjukat író egyetemi hallgatókat, akiknek nem volt idejük vagy lehetőségük elsajátítani a több évtizede aktív kutatók rendelkezésére álló elméleti és gyakorlati tudást.

Azonban Dörnyei nemcsak a kezdő kutatókhoz szól, nem elégszik meg pusztán azzal, hogy a témában járatlan hallgatók és tanárok számára állítsa össze jó tanácsainak gyűjteményét, hanem átfogó, elsősorban elméleti ismereteket nyújtó művet alkot, amely közérthető stílusban ismerteti meg az alapvető és kevésbé alapvető módszertani fogásokat a várhatóan széles olvasóközönséggel. Könyve így hasznos olvasmány lehet mind a kezdők, mind a kutatásmódszertant oktatók, mind azok számára, akik egy olvasmányos, ám a tudományos kritériumoknak minden szempontból megfelelő referenciamunkát keresnek. A szerző célja, hogy bemutassa mindazokat a metodológiai eljárásokat, amelyek egy „élég jó kutató” (5.) birtokában kell legyenek, ezzel is hozzásegítve mindannyiunkat a további fejlődéshez és a megfelelően (ön)kritikus tudományos hozzáálláshoz.

A kötet alapvető rendezési elve a társadalomtudományokban ismert kvantitatív-kvalitatív paradigmákon nyugvó kutatásmódszertani irányokon alapul. Azonban figyelembe veszi azt is, hogy a modern kutatások egyre gyakrabban dolgoznak ún. kevert módszertanokkal, vagyis mind a kvantitatív, mind a kvalitatív hagyományokból merítenek. A könyv öt fő részből áll, melyeket az alábbiakban részletesebben áttekintünk: alapvető fogalmak a kutatásmódszertanban; adatgyűjtés; adatelemzés; az eredmények megírása; összefoglalás.

Az első részben, amely négy fejezetből áll, a szerző alapfogalmakat tisztáz, illetve két alapvetését is megosztja az olvasóval: egyrészt kissé idegenkedik a „súlyos”, filozófiailag túlságosan mélyrefúró módszertani írásoktól, másrészt viszont hangsúlyozza a múltban felhalmozódott tudás fontosságát és ismeretét, amely hasznos információkkal szolgál a (kezdő) kutatóknak, és segít, hogy elkerüljük a tipikus csapdahelyzeteket. A nagy módszertani irányzatok megértéséhez fontos ugyan azok háttérének és történeti kialakulásának feltérképezése, de a hangsúlyt a szerző a gyakorlatiasabb ismeretek átadására fekteti. Azonban Dörnyei könyve nem gyakorlókönyv, mivel a valós tapasztalatokon alapuló tanácsokat nem egészítik ki feladatok.

Fentebb utaltunk a filozófiai háttérre; ennek megfelelően az első rész a következőket szándékszik tisztázni: mi is tulajdonképpen a kvantitatív és kvalitatív kutatás, melyek a legfőbb jellemzői, mi az a hosszanti, illetve keresztmetszeti kutatás, miért fontos bizonyos kritériumokat felállítani a kutatás során, mi a kutatási kérdés és az elméleti felvetések szerepe; valamint felhívja a figyelmet a sokszor elhanyagolt kutatási etika legfontosabb elemeire is. Mivel szinte minden, oktatással kapcsolatos kutatásba bekapcsolódnak emberi résztvevők, ez a téma nagyfokú körültekintést igényel. A szerző szerint az etikai megfontolások a közeljövőben egyre inkább előtérbe fognak kerülni, még olyan

országokban is, ahol ez a kérdés jelenleg a perifériára szorult.

A második részben Dörnyei az adatgyűjtés fázisait tekinti át, s a kutatás négy típusát különbözteti meg: kvantitatív adatgyűjtés, kvalitatív adatgyűjtés, kevert módszertani kutatások adatgyűjtése, illetve osztálytermi kutatások. Ismét széleskörű áttekintésről van szó, a résztvevők kiválasztásától elkezdve, a különböző típusú kutatásokig (például kísérlet és kvázikísérlet), az alkalmazott módszerektől (interjú, megfigyelés, kérdőív stb.) a tanulmányok fajtájáig (például esettanulmány vagy etnográfiai munka). Talán a kutatás fázisaira való koncentráció (l. nagy részek címei) miatt keveredtek kissé össze a módszertan különböző elemei: az adatfelvevő eszközök, az adatok milyensége és a megközelítési módszerek stb. elrendezése kissé érthetetlen; az viszont igaz, hogy az adott kutatási típus mint fejezetcím alatt megtalálhatjuk annak legfontosabb elemeit, ismérveit, előnyeit és hátrányait.

Az előbbi megállapítás igaz a következő részre is, amely az adatelemzésről szól (3. rész). A rendező elv szintén a kvantitatív-kvalitatív-kevert módszerek hármasa, melyek mint fejezetcímek alá különböző elemzési módszerek kerültek. A kvantitatív elemzés fejezetében megtudhatjuk, melyek a főbb statisztikai eljárások, az alapvető statisztikai fogalmak, mi a különbség a leíró statisztika és a matematikai statisztika vagy a parametrikus és nem parametrikus statisztikai eljárások között stb. A kvalitatív elemzésről szóló fejezetben többek között megismerkedhetünk a tartalmi elemzéssel, valamint az adatok átírásának, rögzítésének folyamatával vagy az általánosíthatóság kérdésével is.

A negyedik rész az eredmények megírásával, publikációra alkalmas formába öntésével foglalkozik. A kvantitatív részben egy lehetséges cikk formai követelményeit veszi sorra, a tulajdonképpeni részek funkciójának és formájának ismertetésével, de kitér az ábrák vagy a függelék fontosságára is. A kvalitatív és kevert módszertanú tanulmányok esetében Dörnyei rávilágít arra a tényre, hogy az ilyen cik-

kek szerkezete nem annyira kötött, mint kvantitatív társaiké, illetve hogy természeténél fogva az ilyesfajta cikket nem lehet átfutni (lásd „sűrű leírás” vagyis „thick description”), tehát a szerzőnek határozottan kerülnie kell az unalmas megfogalmazásmódokat.

Végezetül az ötödik fejezetben, néhány tanácsot kaphatunk arra nézve, hogyan válasszuk meg a megfelelő kutatás-módszertani hátteret, és mire ügyeljünk ennek során. A szerző felhívja a figyelmet a tartalom fontosságára, de szerinte az olvasók elvárásai és egyéb praktikus szempontok sem elhanyagolhatók. Érdekes felvetés, hogy a kvantitatív-kvalitatív kérdést nem is annyira filozófiai meggyőződésünk, hanem sokkal inkább önnön művoltunk határozza meg. Dörnyei inkább kvantitatív kutató, de meggyőződése, hogy a kívánatos cél a “paradigmatikus kétnyelvűség” (280.) elérése, azaz egy jó kutató éppúgy ismeri a kvantitatív, mint a kvalitatív módszereket, csak az egyik paradigmát jobban preferálja, és talán magasabb szinten műveli. Soha nem szabad elfelednünk – írja a szerző –, hogy nem is annyira módszertani meggyőződésünk, mint a friss nézőpont, a kreativitás és a szisztematikus módszertan lehet kutatásunk sikerének záloga.

A fent bemutatott rövid tartalmi áttekintésből kitűnik, hogy a kutatásmódszertan mennyire széles skáláját sikerül bemutatnia Dörnyeinek ezen az alig 300 oldalon. Ennek következménye azonban, hogy nagyobb mélységben egyik módszert vagy eljárást sem tudja kifejteni, de szerencsére úgy vezeti végig az olvasót a könyvön, hogy a referenciák minden érdeklődőt elvezetnek az adott terület legnagyobb szakértőihez, valamint említést tesz a legfrissebb kutatásokról, és újabb jellemzőket is bemutat. Ennek illusztrálására álljon itt két példa: viszonylag új módszernek tekinthető az internetes adatgyűjtés, melynek mind előnyeit, mind hátrányait elősorolja a szerző (5.4 alfejezet); illetve felhívja a figyelmet arra az újabb hullámra, hogy hosszmetzeti vizsgálatok jelentek meg az idegennyelvoktatás hatékonyságának mérésére (5.3.3 alfejezet).

A könyv erőssége, hogy bár a szerző bevallottan kvantitatív kutató, nem fogja pártját egyik paradigmának sem, mindkét kutatási megközelítést objektíven ismerteti, részletesen és következetesen végigviszi a módszerek, eszközök pozitív és negatív oldalainak elemzését. A folyamatos utalás a kezdő kutatók lehetséges problémáira könnyebbé teszi mind az ő dolgukat, mind a velük foglalkozó módszertan tanárok dolgát, hiszen Dörnyei több évtizedes kutatói tapasztalatára és igen széleskörű szakirodalmi áttekintésére támaszkodhatnak.

Összefoglalásul elmondhatjuk, hogy a könyvet haszonnal forgathatják kezdő kutatók, szakdolgozatukat író hallgatók, kutatásmódszertant oktatók és az érdeklődő (nyelv)tanárok is, hiszen a szöveget nem terheli túl szakzsargon, a kulcsterminusok-

ra azonnal magyarázatot kapunk és a további problémák is szisztematikusan megvilágosodnak előttünk. Bár sok mű íródott már ebben a témakörben (egy-egy részterületre koncentrálna vagy átfogóan ismeretve a kutatómódszertan területét), kijelenthetjük, hogy ez az egyik legolvasmányosabb és leginkább közérthető összefoglaló munka a piacon.

Dörnyei Zoltán: *Research Methods in Applied Linguistics – Quantitative, qualitative and mixed methodologies*. (Kutatásmódszertan az alkalmazott nyelv-tudományban – kvantitatív, kvalitatív és kevert metodológiák.) Oxford University Press, Oxford.

Mezei Gabriella

ELTE, Neveléstudományi Doktori Iskola,
Nyelvpedagógia Program

Papp Ferenc olvasókönyv

Papp Ferenc akadémikus (1930–2001) kiemelkedő szerepet játszott a 20. század második felének magyar nyelvtudományában.

Kiefer Ferenc *Megemlékezések. Papp Ferenc* címmel a Magyar Tudomány 2002/2-es számában megjelent nekrológiában írta róla: „A magyarországi és nemzetközi russisztika és alkalmazott nyelvészet kimagasló alakja, a magyar számítógépes nyelvészeti kutatások megindítója. Cikkeiben, tanulmányaiban (számuk meghaladja a kétszázat), akárcsak könyveiben, eleinte orosz filológiával illetve a transzformációs elemzés orosz nyelven történő alkalmazásával foglalkozik, később azonban általános és magyar nyelvészeti kérdések felé is fordul, s egyidejűleg a matematikai nyelvészetre specializálódva megveti a hazai számítógépes kutatások alapját. Igen értékesek azok a kezdeményezései is, amelyek a gépi nyelvészetnek a nyelvtörténetben való alkalmazását illetik. Tanulmányaiban a nyelvtudomány legkülönbözőbb kérdéseire szólott hozzá: foglalkozott hangtannal, alaktannal, mondattannal, a gépi fordítás kérdéseivel, a nyelvtanítás különböző szem-

pontjaival, lexikográfiai kérdésekkel, orosz-magyar kontrasztív nyelvészettel, és korát megelőzve már a 70-es években a mindennapi nyelvhasználat pragmatikai elemzésével”.

A Papp Ferenc olvasókönyvet forgatva nem egy kutatási témát feldolgozó tanulmánykötetet tartunk a kezünkben, hanem egy nyelvész életművéből szemezgetett tanulmányok gyűjteményét, amelyek a magyar nyelvészet, a russisztika, a számítógépes nyelvészet és az alkalmazott nyelvészet területeit érintik. A szövegek kiválasztását Papp Ferenc tanítványai és volt munkatársai végezték, akik a szerkesztő, Klaudy Kinga szavával élve „örökbe fogadták” azt a tanulmányt, amely pályafutásukra a legnagyobb hatást gyakorolta. Ezeket az írásokat gépre vitték és bevezetővel látták el. Már a kiválasztás módjából is adódik, hogy a tanulmánygyűjtemény nem nyújt átfogó képet Papp életművéről, de nem is ez volt a cél. A szövegek nagy része az 1960-as évekből származik,